

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISTORIE. CIVILIZAȚIE. CULTURĂ”

Evoluția identității secuiești 1867–1940

Coordonator științific:

Prof. univ. dr. Pál Judit

Student-doctorand:

Orbán Zsolt

Cluj-Napoca

2022

Evoluția identității secuiești 1867–1940

Cuprins

Mulțumiri

I. Introducere: tema, izvoare, metode

- I. 1. Motivarea temei
- I. 2. Ipotezele cercetării și probleme metodice
- I. 3. Identitatea secuiască și cadrul ei istoric în istoriografie
- I. 4. Izvoarele temei
- I. 5. Etnicitate, națiune, naționalism, patrimonializare – scurtă prezentare a conceptelor
 - I. 5. 1. Etnicitate
 - I. 5. 2. Națiune
 - I. 5. 3. Naționalism
 - I. 5. 4. Patrimonializare

II. Identitatea secuiască înainte de compromisul austro-ungar

- II. 1. Câteva considerații asupra problemei originii secuilor
- II. 2. „Națiunea” medievală secuiască
- II. 3. Identitatea secuiască de la începuturile modernității la 1848
- II. 4. „Națiunea” medievală – națiunea modernă
- II. 5. 1848–1849 – piatră de hotar al identității secuiești?
- II. 6. De la înfrângerea luptei pentru independență până la compromisul austro-ungar

III. Factorii care au influențat formarea identității secuiești în perioada 1867–1918

- III. 1. Problema originii secuilor în istoriografie în perioada 1849–1918
- III. 2. Secuții în scrieri literare 1849–1918
- III. 3. Originea secuilor în manualele perioadei dublei monarhii
- III. 4. Originea hunică a secuilor în discursurile parlamentare maghiare
- III. 5. Dilema identitară secuio-maghiară în adunarea generală a scaunelor secuiești (1861/1867–1876)
- III. 6. Conștiința originii hunice și alte aspecte ale identității secuiești în viața publică după reforma administrativă (1876–1918)
- III. 7. Monografiile comitatelor
- III. 8. Construirea identității prin colecții publice și monumente
- III. 9. Originea hunică în presa Ținutului Secuiesc în perioada dublei monarhii

III. 10. Imaginea secuilor în viziunea străinilor

IV. Identitatea secuiască în România interbelică

IV. 1. Temele vieții publice secuiești în perioada interbelică

IV. 1. 1. Consiliul Național Secuiesc și ideea republicii secuiești

IV. 1. 2. Divizia Secuiască

IV. 1. 3. Problema republicii secuiești

IV. 1. 4. Ofertă către Antanta

IV. 2. Viziuni și proiecte vizând autonomia secuiască

IV. 2. 1. Primele încercări

IV. 2. 2. Anul 1921 și problema autonomiei secuiești

IV. 2. 3. Problema autonomiei după 1921

IV. 3. Viața din Secuime în minoritate

IV. 3. 1. Motive de nemulțumire

IV. 3. 2. „Renegații”

IV. 3. 3. Partidul Național Maghiar și secuii

IV. 3. 4. Problema românilor „secuizați”

IV. 4. Chestiunea originii și istoriei secuilor în istoriografie 1918–1940 (1943)

IV. 4. 1. Profesioniștii

IV. 4. 2. La hotarele științei

IV. 4. 3. Nimic nou în Secuime

IV. 5. Crearea identității secuiești prin opere literare și sociografice

IV. 5. 1. Publicațiile *Alianței Bocskay*

IV. 5. 2. Începuturile – *Cei unsprezece*

IV. 5. 3. József Nyírő

IV. 5. 4. Áron Tamási

IV. 5. 5. *Édes anyaföld (Dulce țară mamă)* al lui Elek Benedek și polemia lui cu Dezső Szabó

IV. 5. 6. Firmituri din genul liric secuiesc. László Tompa

IV. 5. 7. Mitizare și demitizare: László Ravasz și Albert Wass vs. György Bözödi

IV. 6. Patrimonializare

IV. 6. 1. Pelerinajul de la Șumuleu Ciuc și secuii

IV. 6. 2. Întemeierea muzeului ciucan și mișcareasecuiască de artă populară

IV. 6. 3. Ziua celor o mie de fete secuience

IV. 6. 4. Serbări de inaugurare

IV. 6. 5. Pictură secuiască? „Triada de secui”

IV. 7. Noțiunea de „patrie” secuiască

IV. 7. 1. Revista *Székelység* al lui János Bánai

IV. 7. 2. Alte forme ale cunoașterii patriei

V. Crearea identității secuiești în Ungaria în perioada 1918–1940

V. 1. Pe urmele Partidului Național Secuiesc

V. 1. 1. Se naște un partid secuiesc

V. 1. 2. Înființarea partidului

V. 1. 3. Prima variantă a programului

V. 1. 4. Luptă împotriva tuturor

V. 1. 5. Căutarea de sine după moartea lui Gyula Györffy

V. 1. 6. Continuarea luptei și cântecul de lebedă

V. 2. Societatea Secuiască din Debrecen (1902–1947)

V. 3. Societatea celor din Scaunele Secuiești și Ardeal, Székesfehérvár (1929–1941)

V. 4. Asociația Studenților și Colegiștilor Universitari Secui

V. 4. 1. Funcționarea ASCUS

V. 4. 2. Vocea proprie: *Új Élet* și *Híd*

V. 4. 3. *Marele sacrificiu*

V. 4. 4. Imn(urile) secuiești

V. 5. Comuna secuiască simbolică *Hargitaváralja*

V. 5. 1. Funcționarea Hargitaváralja

V. 5. 2. Revista Hargitaváralja

V. 5. 3. Cărțile Hargitaváralja

V. 6. Originea hunică a secuilor în Parlamentul Ungariei după 1918

VI. Concluzii

VI. 1. Mijloacele construirii identității la secui

VI. 1. 1. Limba

VI. 1. 2. Modernizare – asimilare

VI. 1. 3. Miturile

VI. 1. 4. Crearea discursivă a identității

VI. 2. Este altfel secuicul? Există o identitate secuiască?

VII. Izvoare și bibliografie

Cuvinte cheie: secui, Secuime, identitate, etnicitate, națiune, naționalism, etnosimbolism, patrimonializare, construcția discursivă a identității

Tema tezei de doctorat o constituie analiza evoluției identității secuiești în perioada 1867–1940. Am ales această interval de timp – cu câteva antecedente începând cu sfârșitul evului mediu – în mod deliberat. Este aproape un loc comun în istoriografia maghiară că secuii au trăit înainte de 1848 ca o națiune – aici termenul nu se referă la națiunea modernă, ci la conceptul de națiune medievală a stărilor –, acest lucru schimbându-se odată cu Revoluția Maghiară de la 1848–1849, când secuii au renunțat de bunăvoie la rămășițele privilegiilor lor de odinioară și s-au integrat în națiunea civică, modernă maghiară.¹ În teza mea de doctorat, am încercat să argumentez că, deși evenimentele din 1848–1849 au fost importante pentru construcția identității secuiești, eu nu le consider drept piatră miliară care a adus schimbare majoră. Astfel, fără a nega rolul revoluției maghiare, am argumentat că cele mai importante elemente constitutive ale identității secuiești nu au dispărut, ci s-au păstrat sau chiar s-au întărit în deceniile următoare atât în gândirea, cât și în discursul sau în conștiința secuilor. Referirea la originea hunică, la trecutul glorios, la libertățile medievale, la democrația medievală, la faptele eroice de arme, la statutul de scut al creștinătății și astfel al civilizației occidentale, nu sunt doar niște trucuri retorice, ci constituie importante piloane ale etnicității de zi cu zi și astfel ale identității secuiești.

În afara capitolelor obligatorii care conțin introducerea și concluziile, teza de doctorat conține patru mari capitole care prezintă evoluția identității secuiești bazat pe trei principii. Primul este cel cronologic, adică de la începuturile modernității până la 1940. Al doilea este cel tematic, adică cele două mari perioade istorice – de la compromisul austro-ungar din 1867 până la sfârșitul primului război mondial, respectiv perioada interbelică – sunt prezentate pe cât posibil bazat pe câteva aspecte similare: originea și imaginea secuilor în istoriografia, literatura, presa, discursul politic, politica de comemorare istorică a vremii studiate. Al treilea principiu este cel teritorial. Până la sfârșitul primului război mondial construcția identității secuiești s-a realizat cu preponderență de către elita secuiască, fără însă a nega rolul avut de elita politică și culturală maghiară din afara Secuimii. După terminarea războiului zeci de mii de secui, în mare parte intelectuali sau membrii ai elitei politice din perioada Austro-Ungariei, au fost nevoiți să părăsească România și s-au stabilit în Ungaria. Astfel construcția identității

¹ Hermann, Gusztáv Mihály: *Náció és nemzet. Székely rendi nacionalizmus és magyar nemzettudat 1848-ig*. Pro-Print. Csíkszereda. 2003. 298–299; Egyed Ákos: *Forradalom és szabadságharc 1848–1849*. In: Egyed, Ákos – Hermann, Gusztáv Mihály – Oborni, Teréz (red.): *Székelyföld története. II. kötet. 1562–1867*. MTA BTK – EME – HRM. Székelyudvarhely. 2016. 618.

secuiești s-a desfășurat pe două fronturi. Pe de o parte de către secuii din România, care au încercat menținerea și întărirea propriei identități în contextul unei politici minoritare românești care a încercat prin diverse mijloace de naționalizare și românizarea lor. Pe de altă parte de către secuii din Ungaria, care prin diverse canale – asociații, periodice etc. – au susținut abordări mai radicale ale construcției identitare.

Izvoare și bibliografie

Ca în cazul oricărei teme de istorie modernă și contemporană izvoarele sunt foarte diverse. Cele mai importante sunt izvoarele arhivistice. Pentru perioada dualismului austro-ungar cele mai importante surse arhivistice folosite au fost registrele cu procesele verbale încheiate în ședințele adunării generale ale scaunelor secuiești, respectiv în ședințele comitetelor municipale ale comitatelor secuiești.² În arhivele din Secuime am cercetat și alte fonduri relevante pentru prezenta disertație, ca arhivele unor formațiuni politice,³ unități de învățământ,⁴ sau fonduri personale sau familiale.⁵ În Arhivele Centrale ale Arhivelor Naționale ale Ungariei am studiat cu preponderență documente legate de perioada interbelică, mai ales cele referitoare la problemele minorității maghiare din România în arhivele diverselor ministere sau organizații.⁶ În Arhivele Centrale ale Arhivelor Naționale ale Ungariei, cât și în unele arhive județene din Ungaria am studiat fondurile unor organizații

² Serviciul Județean Harghita a Arhivelor Naționale F 27 Scaunul secuiesc Ciuc. B. Documente din perioada 1861–1876. 3. Registru cu procese-verbale încheiate în ședințele adunării generale a scaunului Ciuc 1869–1876; F 7 Prefectura județului Ciuc. 4. Registrele cu procesele verbale ale ședințelor comitetului municipal al comitatului 1877–1911; F 43 Prefectura județului Odorhei. 2. Registrele cu procesele verbale ale ședințelor comitetului municipal al comitatului 1876–1913, 1915–1916, 1918.

Biroul Județean Covasna a Arhivelor Naționale F 8 Scaunul secuiesc Trei Scaune. 8. Registru cu procese-verbale încheiate în ședințele adunării generale a scaunelor unite Trei Scaune și Micloșoara 1867–1876; F 9 Prefectura județului Trei Scaune. 1. Registrele cu procesele verbale ale ședințelor comitetului municipal al comitatului 1876–1917.

Serviciul Județean Mureș a Arhivelor Naționale F 23 Scaunul secuiesc Mureș. 20. Registru cu procese-verbale încheiate în ședințele adunării generale a scaunului Mureș 1861, 1867–1872, 1872–1876; F 48 Prefectura județului Mureș. 5. Registrele cu procesele verbale ale ședințelor comitetului municipal al comitatului 1877–1918.

³ Serviciul Județean Harghita a Arhivelor Naționale F 318 Consiliul Național al Comitatului Ciuc.

⁴ Serviciul Județean Harghita a Arhivelor Naționale F 72 Gimnaziul Romano-Catolic Șumuleu Ciuc (Miercurea Ciuc); F 683 Gimnaziul Unitarian Cristuru Secuiesc.

⁵ Serviciul Județean Harghita a Arhivelor Naționale F 12 Fondul personal Pál Gábor, Dr; Biroul Județean Covasna a Arhivelor Naționale F 36 Fondul familial Apor din Turia de Jos; Biroul Județean Covasna a Arhivelor Naționale F 48 Fond familial Szentkereszty din Arcuș. Biroul Județean Covasna a Arhivelor Naționale F 74 Colecția „Cserey Emilia”.

⁶ Arhivele Centrale ale Arhivelor Naționale ale Ungariei K 28 Departamentul pentru Minorități și Naționalități ale Primului Ministru; K 64 Ministerul de Externe 27. Relații româno-maghiare; K 437 Centrul Organizațiilor Sociale.

politice sau sociale secuiești.⁷ Pe lângă fondurile arhivistice am cercetat colecții personale din biblioteci din România⁸ și Ungaria.⁹

În imensa colecție de ziare din Biblioteca Centrală Széchenyi din Budapesta am studiat majoritatea ziarelor editate în Secuime sau de către secuii stabiliți în Ungaria după primul război mondial, ca de exemplu revista *Hargitaváralja* a Comunității Simbolice Secuiești cu aceeași nume. Baza de date digitală *Arcanum Digiteca* cu milioane de pagini de ziare, cotidiene, reviste de specialitate mi-a fost de real ajutor în căutarea de diverse opinii legate de evenimentele studiate apărute în periodicele vremii.

Bineînțeles izvoarele din arhive și ziarele vremii nu constituie singurele surse, astfel lucrarea de față se bazează și pe o vastă bibliografie primară și secundară de specialitate.¹⁰

⁷ Arhivele Centrale ale Arhivelor Naționale ale Ungariei P 1072 Partidul Național Secuiesc; Arhiva Națională a Ungariei Arhiva Județeană Hajdú-Bihar X 83 Arhiva Societății Secuiești din Debrecen (1919–1926); Arhiva Națională a Ungariei Arhiva Județeană Fehér X 803 Arhiva Societății celor din Scaunele Secuiești și a Transilvănenilor din Székesfehérvár (1929–1944).

⁸ Muzeul Secuiesc al Ciucului, Miercurea Ciuc. 6680 Colecția Domokos Pál Péter; Muzeul Haáz Rezső, Odorheiu Secuiesc MS 7651 Colecția de manuscrise Paál Árpád.

⁹ Biblioteca Națională Széchenyi, Budapesta. Colecția Endes Miklós. Fol. Hung. 2099, 2112, 2123/I., 2123/II.

¹⁰ Câteva dintre cele mai de seamă sinteze legate de diverse aspecte ale identității secuiești: Ablonczy, Balázs: Székely identitásépítés Magyarországon a két világháború között. In: Orbán, Zsolt (szerk.): *Székelyföld és a Nagy Háború. Tanulmánykötet az első világháború centenáriuma alkalmából*. Csíkszereda Kiadóhivatal. Csíkszereda. 2018. 467–485; Balaton, Petra: Gazdaság és agrártársadalom. In: Bárdi, Nándor – Pál, Judit (szerk.): *Székelyföld története. III. kötet. 1867–1990*. MTA BTK–EME–HRM. Székelyudvarhely. 2016. 137–241; Bárdi, Nándor: *Otthon és Haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda. 2013; Bárdi, Nándor: A két világháború között. In: Bárdi, Nándor – Pál, Judit (szerk.): *Székelyföld története. III. kötet. 1867–1990*. MTA BTK–EME–HRM. Székelyudvarhely. 2016. 393–529, 573–604; Bottoni, Stefano: Nemzeti tervek, regionális identitás, mindennapi kompromisszumok. Székelyföld Nagy-Romániában (1919–1940). In: Lagzi, Gábor (szerk.): *Közép-Európa a 21. század küszöbén – regionális identitás és civil társadalom*. Pannon Egyetem – Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar – Társadalomtudományok és Nemzetközi Tanulmányok Intézet. Veszprém. 2014. 45–64; Dani, Erzsébet: *Identitásgyarmatosítás Erdélyben. Identitásdrámák és interkulturális stratégiák a Trianon utáni székelymagyar irodalomban*. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda. 2016; Egry, Gábor: *Etnicitás, identitás, politika. Magyar kisebbségek nacionalizmus és regionalizmus között Romániában és Csehszlovákiában 1818–1944*. Napvilág Kiadó. Budapest. 2015; Gottfried, Barna – Nagy, Szabolcs: *A Székely Hadosztály története*. Gutenberg Kiadó. Csíkszereda. 2018; György, Béla: Adalékok a két világháború közötti székely autonómia kérdéséhez. *A Csíki Székely Múzeum évkönyve*. VII. Szerk.: Kelemen, Imola. Csíki Székely Múzeum – Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda. 2011. 105–120; Hermann, Gusztáv Mihály: *Náció és nemzet. Székely rendi nacionalizmus és magyar nemzettudat 1848-ig*. Pro-Print. Csíkszereda. 2003; Pál, János: Vissza- és elrománosítási kísérletek a székelyföldi unitárius egyházközösségekben. *Magyar Kisebbség*. XIII/1–2. 2008. 186–253; Pál, Judit: Erdély népeinek eredetmítoszai: a székelyek hun eredetének mítosza. In: Jankovics József – Nyerges Judit (szerk.): *Hatalom és kultúra. Az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Jyväskylä, 2001. augusztus 6–10.) előadásai*. II. Nemzetközi Magyarágtudományi Társaság. Budapest. 2004. 814–822; Pál, Judit: A dualizmus kora. In: Bárdi, Nándor – Pál, Judit (szerk.): *Székelyföld története. III. kötet. 1867–1990*. MTA BTK–EME–HRM. Székelyudvarhely. 2016. 27–104, 242–361; Zahorán, Csaba: Egy kis Magyarország Nagy-Romániában. Alternatívák a Székelyföldre a két világháború közötti magyar tervezetekben. *Magyar Kisebbség*. Új sorozat/XIV/1–2. 2009. 133–149.

Structura și prezentarea tezei de doctorat

Capitolul I. Introducerea (pp. 6–62)

Prima parte a introducerii prezintă succint motivația alegerii temei, punând accent pe renașterea interesului legat atât de studierea istoriei secuiești, cât mai ales pe încercările de redefinire, reevaluare, redescoperire a identității secuiești. Aceasta este urmată de prezentarea ipotezelor cercetării și a metodelor folosite în redactarea tezei. Urmează o privire generală asupra istoriografiei identității secuiești și a cadrului său istoric, apoi sunt prezentate diversele surse folosite de-a lungul cercetării și redactării tezei. Ultima parte a introducerii constă în definirea unor concepte și noțiuni de bază folosite, ca etnicitate, națiune, naționalism, patrimonializare.

Capitolul II. Identitatea secuiască înainte de compromisul austro-ungar (pp. 63–98)

La începutul capitolului am prezentat pe scurt problematica originii secuiești, urmat de cele mai importante aspecte legate de națiunea medievală secuiască. Lucrarea analizează pe scurt schimbările survenite în identitatea secuiască, drumul parcurs între conștiința identității de tip medieval – al stărilor – și cel modern. Acest proces a început în secolul al XVIII-lea odată cu geneza conștiinței naționale maghiare moderne, cu răspunsurile date de elita maghiară și secuiască la încercările de centralizare și germanizare ale Vienei și în perioada reformelor premergătoare revoluției maghiare de la 1848–1849.

Întrebarea centrală a capitolului și totodată a întregii teze este dacă evenimentele de la 1848–1849 constituie o reală piatră de hotar al identității secuiești? Răspunsul meu – dezvoltat mai ales în următoarele capitole – este că nu. Deși națiunea medievală secuiască dispare cu majoritatea ultimelor rămășițe ale privilegiilor și se întâmplă integrarea în națiunea modernă maghiară, încă din perioada neoabsolutismului care urmează înfrângerii luptei maghiare pentru independență avem multe izvoare care sugerează menținerea celor mai multe elemente constitutive ale identității specifice în mentalul colectiv al secuilor.

Capitolul III. Factorii care au influențat formarea identității secuiești în perioada 1867–1918 (pp. 99–196)

Capitolul dedicat perioadei austro-ungare este structurat în mai multe subcapitole. Câte un subcapitol tratează problema originii secuilor în discursul politic din Parlamentul maghiar și din ședințele adunărilor generale ale scaunelor și după reforma administrativă din 1876 a comitatelor secuiești, istoriografia și în manualele școlare ale vremii. În cazul discursului politic se poate observa că ori de câte ori secuii se simțeau amenințați de diversele reforme

politice, administrative sau economice – sau lipsa acestora, de exemplu amânarea investițiilor în infrastructura feroviară sau în industrie – venite din partea guvernului central retorica identitară se întoarce în trecutul mitic al strămoșilor huni, primii descălecători, care au rezistat valurilor diverselor popoare migratoare în sud-estul Transilvaniei până la venirea celui de-al doilea val de descălecători, „frații” maghiari. Pământul udat cu sângele strămoșilor, rezistența armată în fața hoardelor turco-tătare, și astfel rolul asumat de bastion avansat al creștinătății au fost printre argumentele folosite pentru atingerea unor obiective din prezent. Același trecut glorios al autenticei egalități și democrației medievale, faptele de vitejie, dar și referiri la soarta vitregă regăsim și în discursurile rostite cu ocazia unor sărbători, ca serbările mileniului maghiar din 1896 sau cu ocazia ridicării unor noi sedii administrative ale comitatelor. Cazul istoriografiei și al manualelor școlare este mai interesant. Până spre mijlocul secolului al XIX-lea tradiția izvorâtă de la cronicarii medievali cu privire la originea hunică a secuilor era de necontestat. Chiar și după apariția primelor critici ale acestei teorii, în conștiința secuiască nu observăm nicio schimbare, criticii erau considerat ori „străini” ori „trădători”. Pasajele referitoare la originea hunică a secuilor din monumentală operă „Descrierea Secuimii” a „celui mai mare secu”, Balázs Orbán poate fi considerat crezul universal al secuilor. În cea ce privește manualele perioadei analizate putem observa că în primii ani de după compromisul austro-ungar manualele folosite în cele mai importante licee confesionale din Secuime au continuat redarea tradiției cronicare. Numai către sfârșitul perioadei, după ce tot mai mulți istorici maghiari au contestat originea hunică a secuilor și au prezentat diverse alternative a acesteia, și autorii de manuale au început să-și exprime obiecțiile, dar fără a nega că aceasta este crezul în mentalul colectiv secuiesc.

Același aspect al originii hunice în reflexia presei vremii este prezentat într-un alt subcapitol. O selecție reprezentativă a principalelor organe de presă apărute în diversele orașe ale Secuimii ne arată că opinia redactorilor, gazetarilor sau altor intelectuali care și-au împărtășit opinia pe paginile ziarelor nu diferă deloc de conștiința colectivă, multe articole critică vehement oponenții tradiției istorice.

Alt subcapitol aruncă o privire asupra monografiilor comitatelor secuiești. Fiind comandate de conducerea comitatelor, aceste lucrări reflectă „părerea oficială” a elitei politice în chestiunea originii. Nici în acest caz nu observăm contradicție cu tradiția istorică.

Un subcapitol este dedicat construcției identitare prin înființarea de diverse colecții și ridicarea de monumente publice. Cea mai importantă colecție este fără discuție Muzeul Național Secuiesc din Sfântu Gheorghe, fondat în 1875, apoi Muzeul de Artă Industrială din Târgu Mureș, fondat în 1886. Ultima a primit un sediu impozant în 1893, figura centrală a

timpanonului clădirii este Attila, cel mai de seamă rege al hunilor, astfel avem a trimitere directă asupra primatului secuilor în Ungaria. Și o mare parte a vitraliilor Palatului Culturii din Târgu Mureș, ridicat între 1911–1913 reprezintă imagini ale originii mitice a secuilor. În ceea ce privește monumentele publice ridicate de către autoritățile diverselor unități administrative putem concluda că în perioada dualismului austro-ungar majoritatea acestora fac trimitere la diverse evenimente specifice ale istoriei Secuimii: Monumentul Honvezilor din Sfântu Gheorghe (1874) amintește de lupta de rezistență dusă împotriva austriecilor în mod special de către cei din Trei Scaune; Monumentul Martirilor Secui din Târgu Mureș (1875) evocă martirii executați în 1854 de către autoritățile din perioada neobasolutismului; Statuia Milenară din Odorheiu Secuiesc (1897) inițial planificat pe dealul Budvár – unde potrivit tradiției au avut sediul rabonbanii, conducătorii mitici ai secuilor din perioada migrației popoarelor; Monumentul de la Siculeni (1905) care îi comemorează pe cei câteva sute de secui masacrați de armata austriacă în 1764, ca urmare a opoziției lor față de înființarea regimentelor grănicerești secuiești. Toate aceste monumente, „istoria sculptată” ne arată că secuii și prin ridicarea acestora au dorit să evidențieze propriile tradiții, eroismul sau suferințele specifice.

Ultimul subcapitol este dedicat imaginii secuilor în scrierile străinilor. Începând cu secolul al XIX-lea călătoriile pe meleaguri străine, necunoscute au devenit din ce în ce mai populare. Astfel și în zonele mai îndepărtate, astfel considerate mai misterioase sau romantice ale Ungariei au ajuns primii „turiști” europeni ca John Paget, Auguste de Gérando, Charles Boner, Arthur John Patterson, Emily Gerard sau Margareth Fletcher. Cu interese sau lecturi diferite, totuși toți ne prezintă o imagine pozitivă, uneori chiar idealizată a Secuimii și locuitorilor săi. Nici originea hunică nu prea este contestată, chiar dacă au citit păreri contrarii. Toți prezintă vechimea secuilor, particularitățile și calitățile lor excepționale.

Capitolul IV. Identitatea secuiască în România interbelică (pp. 197–477)

Cel mai lung capitol al tezei este dedicat analizei factorilor care au influențat evoluția identității secuiești în România în perioada interbelică. Capitolul este structurat în șapte supcapitole. Primele trei se axează pe diverse teme politice. Pierderea războiului de către Ungaria, dizolvarea Imperiului Austro-Ungar și Tratatul de la Trianon a adus cu sine schimbări majore pentru Secuime. Odată cu stabilirea noilor frontiere ale Ungariei, Secuimea a devenit parte a României, situându-se chiar în centrul noului stat. Noile realități au fost percepute de secuii absolut majoritari în județele secuiești drept o nedreptate și o catastrofă. Astfel Consiliul Național Secuiesc înființat la finele primului război mondial a avut printre

obiectivele sale proclamarea unei republici secuiești. Tot secuii, majoritari în Divizia Secuiască, unitate a armatei republicane ungare în 1918–1919, au fost ultimii care au luptat pentru apărarea integrității teritoriale a Ungariei în cadrul războiului româno-ungar din 1919.

După eșecul proclamării republicii secuiești preocuparea elitei politice secuiești în perioada interbelică a avut două ținte majore. Declarația de Unire de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, proclama drepturi pentru toate minoritățile și confesiunile, dar fără a face trimitere specială la secui. Astfel secui integrați în Partidul Maghiar înființat în 1922, au luptat pentru respectarea acestei prevedei de către statul român. Celălalt deziderat politic, care se referea exclusiv la secui, a fost chestiunea autonomiei. Acest lucru s-a pus în cadrul dezbaterilor de la Conferința de Pace de la Paris, unde principalele Puteri Aliate au determinat România să semneze Tratatului asupra minorităților în decembrie 1919. Articolul 11. al tratatului prevedea: „România consimte să acorde, sub controlul Statului Român, comunităților secuilor și sașilor, în Transilvania, autonomie locală, în ce privește chestiunile religioase și școlare.” Mai mulți membri ai elitei politice și juridice transilvănene au încercat să interpreteze în diferite feluri sensul și conținutul termenului de autonomie. Dezideratul de autonomie al elitei politice secuiești nu a fost susținut de niciun guvern interbelic, dar nu a fost susținut nici de bisericile istorice maghiare, care se temeau de pierderea controlului asupra educației în școlile confesionale, și nici de conducerea Partidului Maghiar care se temea de divizarea comunității maghiare din Transilvania și astfel de slăbirea influenței sale în politica românească.

Alt subcapitol tratează condiția și viața de minoritar secui în România. Politica de deznaționalizare, uniformizare, românizare dusă de guvernele interbelice manifestat pe mai multe planuri – așa numitele „zone culturale”, analiza numelor etc. – au adus mult necaz în Secuime. Dar cel mai greu de digerat pentru secui a fost intenția de „reromânizare” a „românilor secuizați”. Potrivit mai multor cercetări românii majoritari în Secuime până la stabilirea acestora din urmă în zonă, de-a lungul secolelor au fost „săcuizați”. În ajutorul susținerii acestei teorii au venit unele pseudoștiințe la modă în perioada analizată, ca eugenia, al cărui discurs a jucat rol important în cultura națională românească și în formarea identității naționale românești. Dar politica de „reromânizare” precum și politica de a loializa secuii față de statul român a fost un eșec.

După subcapitolele axate pe viața politică urmează cel care pune în centrul analizei problema originii și imaginii secuilor în istoriografia vremii. Deși majoritatea istoricilor din mediul academic nu au mai susținut teza originii hunice a secuilor, mai toți au evidențiat importanța acestuia în mentalul colectiv secuiesc. Dar istoricii cu origine secuiască nu au

aderat la noile curente, ci au continuat să critice opoziții originii hunice și să argumenteze pentru vechimea și istoria mitică a secuilor. Pierderea Transilvaniei și implicit a Secuimii de către Ungaria, greutățile de zi cu zi legate de viața de minoritar în România au determinat pe mulți pseudo istorici să susțină teorii mai fantasmagorice sau mai radicale. În aceste opere tixite cu diletantism secuii apar ca urmași ai diverse mari popoare și culturi din antichitate și cu niște calități rasiale ieșite din comun. Aceste teorii s-au născut din condeiul unor autori proveniți din Secuime, dar stabiliți în Ungaria. În ceea ce privește pe secuii din România nu putem observa schimbări majore în privința imaginii de sine: în adâncul conștiinței secuiești teoria originii hunice a rămas nealterat.

Alt subcapitol tratează formarea identității prin scrieri literare și sociografice. La începutul perioadei interbelice schimbările politice și teritoriale au dus la căutarea unor voci proprii în rândul oamenilor de cultură transilvăneni. Pe lângă unele mari curente, precum transilvanismul, tineri autori secuii au fondat Grupul celor Unsprezece, având ca scop găsirea propriei voci și a particularităților literaturii secuiești. Dar cei mai de seamă autori, considerați și cei mai importanți scriitori secuii ai perioadei au fost József Nyírő și Áron Tamási. Cei doi și-au redactat operele literare în „limba secuiască”, cu toate arhaismele, regionalismele și umorul specific. Tot cei doi au creat doi eroi – Úz Bence și Ábel – care pot fi considerați drept doi arhetipuri de „om secuii”. Operele au fost extrem de populare și în perioada analizată, astfel au avut un impact major, asupra menținerii și formării identității secuiești. Subcapitolul mai analizează și o polemică foarte cunoscută în perioadă, sfirmituri din genul liric secuiesc, dar și diferențele dintre scrierile unor autori creatori de mituri identitare, respectiv cel mai important „distrugetor de mituri”, György Bözödi. Acesta în lucrarea sa sociografică intitulată „Secuul regretă” a fost primul autor secuii care a încercat a privire cât se poate de obiectivă asupra istoriei și problemelor secuiești, astfel poate fi considerat primul care a ieșit din clasicele canoane mitice ale conștiinței secuiești.

Penultimul subcapitol tratează problematica patrimonializării. Este prezentat pe scurt pelerinajul romano-catolicilor de la Șumuleu Ciuc și impactul acestuia asupra identității prin tratarea ei ca un pelerinaj al „națiunii secuiești”. Sunt prezentate apoi mișcările de artă populară secuiască din perioada interbelică care au dus la o renaștere a țesăturilor de casă, a portului popular. Cele mai semnificative rezultate în acest sens au fost fondarea muzeului din Ciuc, dedicat în are parte artei populare și organizarea Zilei Celor O Mie de Fete Secuiești organizată la Șumuleu Ciuc începând cu 1931. Impactul asupra menținerii și consolidării identității a fost sesizat și de autoritățile române, care au interzis acest eveniment dedicat păstrării tradițiilor din 1935. Tot acest capitol tratează și discursurile rostite cu ocazia unor

serbări de inaugurare (sediul de compozitorat, biserică, muzeu), unde se poate observa că obiectivul principal al oratorilor era clar: păstrarea prin orice preț a identității specifice secuiești prin cunoașterea istoriei proprii și ocrotirea tradițiilor. Ultima parte a subcapitolului dezbate problematica existenței picturii secuiești. Sunt tratate trei pictori, de origine secuiești, care prin opera lor, tematica și mesajul picturilor au contribuit la consolidarea identității, lucru reflectat și prin recepția acestora de către criticii de artă sau oamenii de cultură ai vremii.

Ultimul subcapitol concentrează mai ales asupra conceptului de „Țară Secuiască” mai ales prin analiza unei reviste cu titlul *Székelység (Secuime)* înființată în 1931 de către un geolog și profesor din Odorheiu Secuiesc, János Bányai. Revista a avut câteva rubrici permanente: prezentarea mai marilor secuimii, a istoriei locale, a valorilor etnografice, a frumuseților naturale, dar s-a concentrat și asupra dicționarului sau umorului specific secuiesc. Cititorii revistei nu numai că au fost întăriți în propria lor identitate, dar și educați de către autorii articolelor în privința propriei istorii și a valorilor care să-i facă mândrii.

Capitolul V. Crearea identității secuiești în Ungaria în perioada 1918–1940 (pp. 478–628)

Aproximativ 200 000 de maghiari din Transilvania s-au repatriat în Ungaria în primii ani de după primul război mondial, dintre care circa 60 000 din Secuime. Aceștia au părăsit locurile natale de bunăvoie sau forțați de autoritățile românești. Majoritatea celor care au lucrat în fosta administrație maghiară au refuzat depunerea jurământului de credință față de statul român, același lucru s-a întâmplat de exemplu și în cazul cadrelor didactice de la Universitatea Franz Joseph din Cluj, transformată în 1919 în Universitatea Regele Ferdinand I. Universitatea maghiară s-a refugiat la Szeged. Astfel mii de studenți, intelectuali, funcționari publici etc. din Secuime au ajuns în diverse localități din Ungaria. Este de sine înțeles că acești zeci de mii de oameni care au pierdut contactul cu mica lor patrie și cu cei mai mulți membri ai comunității restrânse, au încercat prin diverse metode și mijloace să păstreze cât mai viu amintirile legate de locurile de baștină, să octotească, să studieze, să manifeste interes către orice lucru care îi întărea identitatea specifică de secuiești.

Această parte a lucrării este structurată în șase subcapitole. Primul tratează pe baza unui fond arhivistic încă necercetat nașterea, organizarea internă, programul, ideologia, relațiile cu alte organizații și dispariția unui partid efemer, Partidul Național Secuiesc (1920–1921). A fost singura încercare de a întemeia un partid bazat pe etnia secuiască din Ungaria.

Două subcapitole sunt dedicate pentru două organizații secuiești din două orașe importante din Ungaria: Debrecen și Székesfehérvár. Tot pe baza unor arhive deocamdată necercetate am încercat să prezint rostul, rolul și activitatea celor două societăți. Se poate

concluziona că pe lângă activitatea desfășurată în afara păstrării și consolidării identității specifice, un alt țel a fost și atragerea atenției și sensibilizarea opiniei publice locale și nu numai asupra problemelor secuilor, mai ales a celor rămași în România.

Un alt subcapitol este dedicat unei alte organizații, de această dată studentești, denumit Asociația Studenților Secui din Învățământul Superior. Este prezentată înființarea, organizația, conducerea și funcționarea acestei asociații mai ales în importantele centre universitare Szeged și Budapesta, apoi cele două reviste efemere redactate de membrii acestuia: *Új Élet (Viață Nouă)* și *Híd (Pod)*. Apoi lucrarea continuă cu scurta analiză a celui mai mare și misterios eveniment organizat anual de către asociație: Marele Sacrificiu din Mai. Derulat în aer liber aceasta fost a ceremonie oficială împletită cu elemente mistice, ritualice, multe preluate din tradiții reale sau inventate ale istoriei secuiești și a avut ca obiectiv principal evidențierea vechimii, a trecutului glorios, dar și a fraternității. În ultima parte a subcapitolului lucrarea încearcă să prezinte nașterea imnului/imnurilor secuiești și dezbaterea asupra autorilor acestora.

Penultimul subcapitol este dedicat încă unei organizații secuiești din Ungaria, Comuna Secuiască Simbolică Hargitaváralja, întemeiat cu scopul de a-i uni pe secuii ruși de locurile natale. Fiind o comună simbolică, ea a fost imaginată de membrii săi ca o comună, respectiv comunitate ideală a secuilor pentru a ajuta problemele sociale, economice și culturale ale secuilor ruși de „patria străveche”, și pentru a păstra memoria istoriei, tradițiilor, moralei „străvechi”. Pentru atingerea obiectivelor au fost organizate sate și comune simbolice în toată Ungaria, astfel au devenit cea mai mare organizație secuiască din Ungaria. Pe lângă prezentarea structurii organizatorice, a funcționării comunei, mare atenție este dedicată prezentării revistei proprii, *Hargitaváralja* și propriilor publicații. Atât despre revista apărută între 1936–1944, cât și despre volumele editate se poate concluziona că au însemnat cea mai radicală voce secuiască a perioadei, deoarece scrierile despre originea hunică sau mai străveche, glorificarea exacerbată a trecutului, au apărut multe articole și volume cu o ideologie mult mai radicală, împletind extrema dreaptă cu revizionismul, irredentismul și antisemitismul.

Un scurt subcapitol încheie această parte a lucrării în care sunt prezentate referirile la originea hunică a secuilor în discursurile rostite în Parlamentul Ungariei, respectiv dispariția acestei teme odată cu instaurarea regimului comunist.

Capitolul VI. Concluziile (pp. 629–671)

Concluziile sunt și ele grupate în două mari subcapitole. Prima analizează mijloacele construirii identității în cazul secuilor. Cel mai mult m-am axat asupra celor mai importante mituri istorice, ca cele ale vechimii istorice, etnogenezei, înrudirii, suferinței, tratamentului nedrept, al misiunii civilizatorice, excelenței, al eroismului sau vitejiei. În a doua parte a analizei am folosit metoda analizei critice a discursurilor pentru a marca și a evidenția construcția discursivă a identității secuiești. Au fost analizate diferitele strategii –constructive, destructive etc. – din discursurile pentru construcția identității a elitei politice din Secuime, apoi am evidențiat cele mai relevante exemple ale greșelilor de argumentare. Pentru perioada interbelică analiza elementelor discursive s-a „îmbogățit” cu numeroase noutăți datorate vremii, se pune din ce în ce mai mult pe „străvechea putere”, „inima”, „sufletul”, „energia”, „geniul”, „exclusivitatea”, „spiritul”, „onoarea” etc. secuiască.

Ultimul subcapitol al lucrării are titlul „Este altfel secuicul? Există o identitate secuiască?” Însurează înțelesul noțiunii de „secui” și „Secuime”, prezintă acestea și din perspectiva geografiei și identității regionale, a tragerii de granițe simbolice, respectiv îmbogățirea acestora cu conotații idealizate, spiritualizate. În ultima parte a concluziilor am încercat o trecere în revistă și a unor altor interpretări – cel al memoriei culturale sau a etnosimbolismului – bineînțeles proiectate pe cazul secuilor. Concluzia finală a tezei de doctorat este că în perioada studiată de aproape un secol identitatea secuiască este una vie, referirile la particularitățile istorice, la tradițiile specifice sunt constante. Vorbim despre o identitate uneori regională, alteori complementară cu cea maghiară. Astfel ori de câte ori națiunea ungară sau statul ungar se aflau în pericol s-a întărit identitatea maghiară, dar odată ruși din națiunea modernă maghiară după 1918, s-a pus accent pe particularități, autenticitate, vechime etc. Astfel vorbim de o veche conștiință de secui care a devenit mai complexă și mai colorată odată cu asumarea identității maghiare, deci este cazul unei identități cu mai multe straturi.

Sursele și bibliografia folosită (pp. 672–719) încheie prezenta teză de doctorat.